

Přichystal, Michal

Bronzový meč z Brna-Králova Pole, okr. Brno-město

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. M, Řada archeologická.
2005-2006, vol. 54-55, iss. M10-11, pp. [143]-150

ISBN 978-80-210-4282-7

ISSN 1211-6327

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/113757>

Access Date: 28. 11. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

MISCELLANEA ARCHAEOLOGICA

BRONZOVÝ MEČ Z BRNA – KRÁLOVA POLE, OKR. BRNO-MĚSTO

MICHAL PŘICHYSTAL

Úvod

V létě roku 2003 byli pracovníci Ústavu archeologické památkové péče Brno během provádění záchranných archeologických výzkumů v Brně – Horních Heršpicích a Modřicích se zpožděním informováni dělníky o nález bronzevého meče v Brně – Králově Poli. Objevitel, zaměstnanec firmy Mrázek Alois – zemní práce s mechanizací, byl ochoten uvést bližší okolnosti nálezů a zapůjčit atraktivní předmět pouze za podmínek, že bude zachována jeho anonymita a že požadovaná základní dokumentace bude provedena pod jeho dohledem přímo na staveništi (kresebnou a fotografickou dokumentaci pořídil v terénních podmínkách Mgr. Petr Kos).

Okolnosti a lokalizace nálezů

Bronzevý meč byl náhodně objeven v březnu roku 2002 při strojním hloubení kanalizace v jihozápadním cípu zahrádkářské kolonie, rozkládající se mezi ulicemi Koleční a Hradeckou a severní hranicí katastrálního území městské části Brno – Královo Pole (obr. 1). Místo nálezů leží v nadmořské výšce okolo 270 m, ve spodní, mírně skloněné partii severovýchodního svahu Palackého vrchu (339 m n. m), na jižní straně terénní deprese, kterou dříve protékala ve směru od jihozápadu k severovýchodu drobná vodoteč, ústící do Ponávky. Jeho přesná poloha je na ZM ČR 1:10 000 list 24–32–24 určena bodem o souřadnicích 336 mm od Z s. č. a 365 mm od J. s. č.

I když od objevu uplynula doba delší než jeden rok, byl uskutečněn dodatečný povrchový průzkum uvedeného prostoru. Ukázalo se, že zemní práce zde byly realizovány v souvislosti s plánovanou výstavbou rodinných domů a budováním nové, Edisonovy ulice. Při této příležitosti došlo ke snížení celého povrchu svahu a vytvoření umělého zářezu s největším zahloubením na jihozápadní straně, aby vznikla rovná plocha. Rýhy pro kanalizaci v jeho dně byly samozřejmě již zasypané a ani na jeho dosud obnažených stěnách nebyly zjištěny žádné archeologic-

Obr. 1. Brno – Královo Pole, okr. Brno-město. Severní část katastrálního území s vyznačeným místem nálezů bronzového meče.

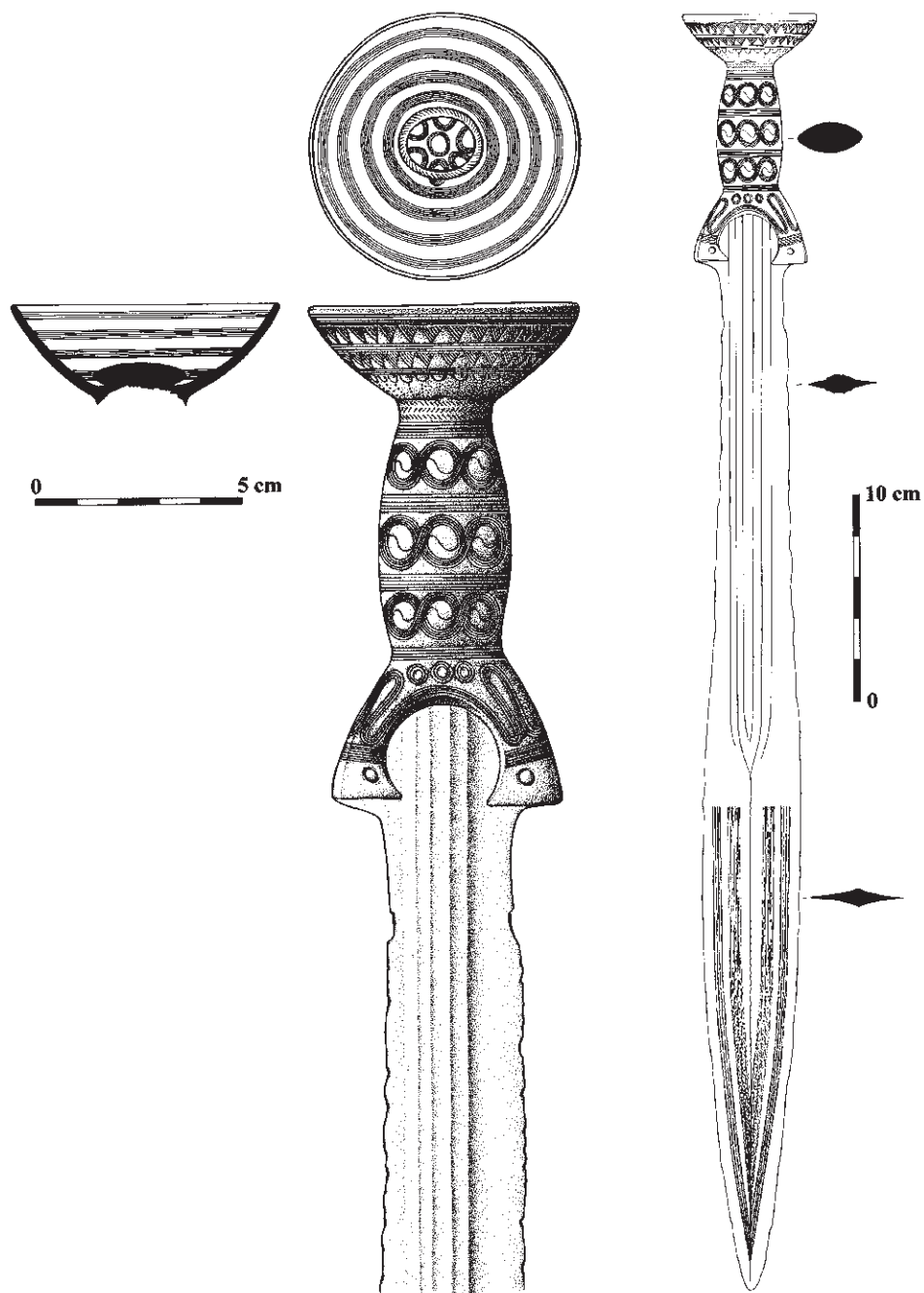
ké objekty. Pouze poblíž severovýchodního okraje, kde výkop nezasahoval tak hluboko do podloží, bylo nalezeno několik sekundárně přemístěných atypických zlomků pravěkých keramických nádob. Další fragmenty byly získány západně od sledovaného prostoru, podél celého středního úseku Kolejní ulice, jejíž obě strany byly zbaveny jinak souvislého rostlinného pokryvu během nedávné rekonstrukce vozovky a chodníku.

Označené území zahrádkářské kolonie nebylo sice zatím jako archeologické naleziště registrováno, ale zapadá do výraznější místní koncentrace lokalit kultury popelnicových polí, zaznamenané na pravobřežní terase Ponávky, na rozhraní katastrů městských částí Královo Pole, Medlánky a Řečkovice (mikroregion B: SALAŠ 1996, 173, tab. 1, obr. 3–5). Nejbližší sídliště velatické i podolské fáze kultury středodunajských popelnicových polí (KSPP) bylo prozkoumáno necelý 1 km severovýchodně v trati „Zadní žleby“, na protější straně terénní deprese (GEISLER 1987; NEKVASIL 1965; 1979; ŘÍHOVSKÝ 1986). V mladším období se v keramickém materiálu projevuje výrazný podíl kultury lužických popelnicových polí (KLPP; NEKVASIL 1965; SALAŠ 1996, 171). Osídlení z obou fází KSPP je doloženo také asi 2 km severovýchodně, v jihovýchodní části Řečkovic (NEKVASIL 1978; ŘÍHOVSKÝ 1980). Velatické střepy pocházejí ještě z Kamanovy ulice, vzdálené přibližně 1 km východoseverovýchodně (SALAŠ 1996,

182). V celém mikroregionu bylo dosud zjištěno jen jediné pohřebiště, a to cca 1,3 km severovýchodně v poloze „Kulhan“ (ŘÍHOVSKÝ 1958, 218–220). Hroby ze závěru mladší a počátku pozdní doby bronzové jsou však kulturně spojovány s komplexem lužických popelnicových polí (ŘÍHOVSKÝ 1958, 218–220; SALAŠ 1996, 170–172). K popsanému seskupení lokalit zřejmě patří i hromadný nález 42 většinou zlomků bronzových artefaktů s dominantním zastoupením srpů s řapem a sekerek se středovými laloky nebo s tulejkou, který byl náhodně odkryt v roce 1999 v severní části katastrálního území Řečkovic a který představuje typický zlomkový depot horizontu Přestavlky (HA₁; SALAŠ 2001).

Popis nálezů

Kompletně zachovaný bronzový meč (délka 62,1 cm, obr. 2, tab. I:1,2). Pouze hrot čepele nese stopy recentního poškození, způsobeného mechanickým odstraněním patiny, pokrývající jinak celý povrch. Plná litá rukojeť (délka 12,2 cm) je ukončena dutou hlavicí ve tvaru poměrně široké kulové úseče (výška 2,3 cm, max. průměr 6,6 cm). Vnější stranu hlavice zdobí tři svazky tří až čtyř vodorovných rýh, oddělené od sebe řadami zavěšených šikmo šrafovaných malých trojúhelníků. Poslední svazek doplňuje řada zavěšených jednoduchých půlkruhových oblouků. Od vrcholu každého oblouku vede k rozhraní hlavice a dřívku svislá řada bodů. Vnitřní plocha hlavice nese čtyři svazky pěti až sedmi vodorovných rýh, které lemují oválný hřibovitý knoflík (výška 0,6 cm, průměr 2,1 × 1,8 cm), vyčnívající z jejího dna. Uprostřed klenutého povrchu knoflíku je vyryta trojnásobná koncentrická kružnice, kolem níž je rozmístěno šest čtyřnásobných koncentrických půlkruhů vztyčených na vnější oběžné rýze. Ornament uzavírá okrajový pás šikmých krátkých rýh. Těsně vedle knoflíku byla stěna hlavice kolmo provrtána, takže vznikl otvor protáhle oválného průřezu (max. průměr 0,4 cm). Hlavice je poměrně ostře nasazena na dřív rukojeti, nízké žebro (echinus), zdůrazňující někdy toto rozhraní, chybí. Dřív (délka 6,3 cm) má asymetrický soudkovitý obrys, kdy šířka u hlavice je menší než u záštity, a ostře oválný až bikonvexní průřez (3,1 × 1,5 cm). Rozhraní hlavice a dřívku je zdůrazněno třemi pásy střídavě šrafovaných krátkých rýh (motiv rybí kosti), ukončenými svazkem šesti vodorovných rýh. Dřívější plastická příčná žebra dřívku připomínají již jen tři svazky pěti až šesti vodorovných rýh. Pole mezi nimi jsou vyplněna trojdílnými prototypy motivu „běžícího psa“ ze svazku pěti rýh, které vycházejí ze staršího vzoru zaháknutých ležatých S, avšak jednotlivé segmenty jsou již propojeny pomocí vnitřní strmé vlnovitě prohnuté linie. Lichoběžníkovité ústí rukojeti (délka 3,6 cm, šířka 5,6 cm), do něhož je vsazena čepel, vytváří dvě ramena se zaoblenými boky a vodorovným ukončením, která jsou od sebe oddělena výřezem v podobě tříčtvrtinového kruhu (průměr 2,8 cm). Čepel je s rukojetí spojena pomocí dvou bronzových nýtů, umístěných na koncích ramen. Výřez v ústí rukojeti kopíruje dvojité kličce ze svazku čtyř rýh s centrální trojicí vedle sebe umístěných trojnásobných koncentrických kružnic. Plocha mezi nýty a dvojitou kličkou je na

Obr. 2. Brno – Královo Pole, okr. Brno-město. Bronzový meč s číškovitou rukojetí (kresba P. Kos – A. Krechlerová – M. Přichystal).

každém rameni vyplněna svazkem osmi příčných rýh. Čepel (délka 50,1 cm) má tvar vrbového listu s maximální šířkou (4,8 cm) ve spodní třetině. Těsně pod záštitou je opatřena na obou stranách příčnými ostře odsazenými tupými zářezy (ricasso). List čepel je zpevněn poměrně širokým odsazeným žlábkovitě profilovaným středovým žebrem, které asi v polovině délky postupně vyznívá, takže spodní část dosahuje téměř rombického průřezu s lehce prohnutými stěnami. Středová hrana spodního úseku listu je na obou stranách doprovázena svazky 12 úzkých a 4 širokých rýh, sbíhajících se paralelně s ostřím.

Rozbor nálezů

Bronzový meč z Brna – Králova Pole náleží k poměrně širokému okruhu mečů s plnou litou rukojetí, jejichž nálezový fond však na Moravě podle nedávného souhrnného zpracování J. ŘÍHOVSKÉHO (2000) reprezentuje pouze 16 exemplářů. V rámci dodnes používané základní typologické klasifikace mečů s plnou litou rukojetí doby popelnicových polí, kterou vypracoval H. MÜLLER-KARPE (1961) především na základě bavorského materiálu a která vychází z celkové podoby jílce, spadá mezi meče s číškovitou rukojetí. Podrobnější třídění mečů s číškovitou rukojetí ale není dosud uspokojivě vyřešeno. H. MÜLLER-KARPE (1961, 33–38) ve svém systému, navrženém hlavně pro západní oblast jejich rozšíření, sice odlišil přechodné formy typu Wörschach, navazující na pozdní meče se třemi příčnými žebry, od plně vyvinutých exemplářů typu Königsdorf, avšak tento typ v sobě zahrnuje celou řadu variant s rozmanitými tvarovými znaky, pro jejichž rozdělení použil téměř výhradně jen výzdobných prvků. Také novější klasifikace, zaměřené nejen na západní oblast výskytu s těžištěm v jižním Německu (KRÄMER 1985, 32–34; VON QUILLFELDT 1995, 188–196), ale i na východní kulturní a výrobní provincii širší Karpatské kotliny (BADER 1991, 140–157; KEMENCZEI 1991, 50–61), nadále upřednostňují výzdobu před tvarovými znaky a jejich platnost tak zůstává lokálně omezena. Proto J. ŘÍHOVSKÝ (2000, 149–162) nabídl při zpracování moravských mečů provizorní dělení, kdy základní typologická kritéria spojil s charakteristickými tvarovými znaky a různé kombinace výzdobných prvků využil pouze pro stanovení jednotlivých variant. Nález z Králova Pole je možné v rámci Říhovského typologie zařadit do skupiny s plně vyvinutou vysokou hlavicí ve formě kulové úseče, jejíž okraj značně přesahuje knoflík, typu bez plastických příčných žebor na dřívku a bez žebrovaného přechodu mezi hlavicí a dřívkem (echinus), varianty zdobené v mezipolích motivy na způsob „běžícího psa“. Označení v podstatě odpovídá východním plně vyvinutým mečům se značně hlubokou číškovitou hlavicí a specifickou výzdobou na motivy „běžícího psa“, na jejichž existenci ve slovensko-maďarském regionu vedle varianty II typu Königsdorf upozornil již H. MÜLLER-KARPE (1961, 37). Formálně i dekorativně je možné s touto variantou synchronizovat typ Cobor, variantu III T. BADERA (1991, 152), respektive typ T, variantu 4 T. KEMENCZEIE (1991, 52).

Z dosud uváděných čtyř moravských mečů s číškovitou rukojetí patří ke sledované variantě dva exempláře (ŘÍHOVSKÝ 2000, 149–162). První byl objeven za nejasných okolností na katastru Hrušovan u Brna (SKUTIL 1939, 63; ŘÍHOVSKÝ 2000, Nr. 14), druhý pochází snad z depotu, který byl vyorán na sídlišti KSPP ve Strachotících (VILDOMEK – MIŠUSTOV – PODBORSKÝ 1968; ŘÍHOVSKÝ 2000, Nr. 15). Obě lokality jsou situovány v jižní části Moravy, v prostředí připisovaném KSPP, což platí také v případě Brna – Králova Pole, i když zde se jedná v tomto smyslu o severní periferii, poznamenanou infiltrací menších populačních skupin KLPP (NEKVASIL 1977; ŘÍHOVSKÝ 1958; SALAŠ 1996, 170–172). Rozložení nalezišť koresponduje s představou, že tato varianta meče byla vyráběna v některé z předpokládaných dílen v Karpatské kotlině (MÜLLER-KARPE 1961, 37; VILDOMEK – MIŠUSTOV – PODBORSKÝ 1968, 201). Právě karpatská zóna střední Evropy poskytuje většinu přímých analogií k meči z Králova Pole, které se shodují nejen v základní výzdobě mezípolí rukojetí motivy na způsob „běžícího psa“, ale i v dekoru vnitřní plochy hlavice a často též vnějšího povrchu knoflíku (BADER 1991, Nr. 359, 360; KEMENCZEI 1991, Nr. 207, 208, 209, 212; ŘÍHOVSKÝ 2000, 161).

Časové zařazení exempláře z Brna – Králova Pole je možné pouze na základě analogií. V moravském prostředí dává jedinou oporu nejistý nálezový celek ze Strachotic, kde byl meč této varianty objeven spolu se sekerou s ostře odsazenými a rozšířenými týlovými laloky (ŘÍHOVSKÝ 1992, Nr. 569; VILDOMEK – MIŠUSTOV – PODBORSKÝ 1968, obr. 4:2). Sekeru lze na základě jejího výskytu v depotech z Kuřimi a Krumsína datovat na přelom středního a mladšího (HA_2/HB_1) a na začátek mladšího období popelnicových polí (HB_1 ; ŘÍHOVSKÝ 1992, 173–174; VILDOMEK – MIŠUSTOV – PODBORSKÝ 1968, 203). S tím koreluje datování zahraničních mečů, které vystupují v depotech horizontu Hajdúböszörmény v Karpatské kotlině, respektive stupně Moigrad-Tăuteu v Sedmíhradsku (BADER 1991, 153; KEMENCZEI 1991, 53).

Literatura

- BADER, T. 1991: Die Schwerter in Rumänien. PBF IV, 8, Stuttgart.
 GEISLER, M. 1987: Záchraný výzkum v Brně – Medlánkách (okr. Brno-město), PV 1984, 74–75.
 KEMENCZEI, T. 1991: Die Schwerter in Ungarn II. PBF IV, 9, Stuttgart.
 KRÄMER, W. 1985: Die Vollgriffschwerter in Österreich und der Schweiz. PBF IV, 10, Stuttgart.
 MÜLLER-KARPE, H. 1961: Die Vollgriffschwerter der Urnenfelderzeit aus Bayern. München.
 NEKVASIL, J. 1965: Výzkum na sídlišti v Brně – Králově Poli, PV 1964, 43–44.
 NEKVASIL, J. 1977: K migraci lužické kultury na Moravě. In: Geneza kultury lužyckej na terenie Nadodrza. Materiały konferencyjne. Wrocław, 61–78.
 NEKVASIL, J. 1978: Nově zjištěné sídliště v Brně – Řečkovících (okr. Brno-město), PV 1976, 43.
 NEKVASIL, J. 1979: Horákovské sídliště v Brně – Králově Poli. FAM XII, Brno.
 ŘÍHOVSKÝ, J. 1958: Problém expanse lidu s lužickou kulturou do středního Podunají, AR X, 203–232.
 ŘÍHOVSKÝ, J. 1980: Sídliště velatické kultury v Brně – Řečkovících (okr. Brno-město), PV 1977, 40.
 ŘÍHOVSKÝ, J. 1986: Nález velatických domů v Brně-Medlánkách, AR XXXVIII, 62–65.

- ŘÍHOVSKÝ, J. 1992: Die Äxte, Beile, Meissel und Hämmer in Mähren. PBF IX, 17, Stuttgart.
- ŘÍHOVSKÝ, J. 2000: Die bronzezeitlichen Vollgriffschwerter in Mähren, *Pravěk Supplementum* 7, 93–178.
- SALAŠ, M. 1996: Osídlení brněnské kotliny v době popelnicových polí. Příspěvek ke studiu sídelní struktury, *Pravěk NŘ* 1994/4, 165–203.
- SALAŠ, M. 2001: Brno (k. ú. Řečkovice, okr. Brno-město), PV 42 (2000), 161.
- SKUTIL, J. 1939: Pravěké nálezy na Kloboucku. Klobouky u Brna.
- VON QUILLFELDT, I. 1995: Die Vollgriffschwerter in Süddeutschland. PBF IV, 11, Stuttgart.
- VILDOMEČ, V. – MIŠUSTOV, P. – PODBORSKÝ, V. 1968: Meč s číškovitou rukojetí ze Strachotice, okr. Znojmo, SPFFBU E 13, 200–203.

EIN BRONZESCHWERT AUS BRNO – KRÁLOVO POLE, BEZ. BRNO-MĚSTO

Ein bronzenes Vollgriffschwert wurde bereits im Jahr 2002 während der Bauarbeiten im Nordteil des Katasters Královo Pole zufälligerweise gefunden. Nähere Fundumstände sind leider unbekannt. Das Exemplar kann man zur vollentwickelten Schalenknaufschwerter, Gruppe mit hoher Knaufschale in der Form eines Kugelsegmentes, Typ ohne Querwülste und ohne Echinus, Variante mit dem Motiv nach der Art des laufenden Hundes in den Zwischenfeldern anreihen (ŘÍHOVSKÝ 2000, 158–161).

Obr. 3:1. Brno – Královo Pole, okr. Brno-město. Bronzový meč s číškovitou rukojetí (foto P. Kos).

Obr. 3:2. Brno – Královo Pole, okr. Brno-město. Detail rukojeti bronzového meče (foto P. Kos).

OBJEKT P66–59 S NÁLEZEM PINTADERY Z LOKALITY POLEŠOVICE – „NIVY“ (OKR. UH. HRADIŠTĚ)

PETRA GOLÁŇOVÁ-VLASATÍKOVÁ

Při zpracovávání seminární práce (VLASATÍKOVÁ 2004) o časně laténském osídlení Polešovic, trať „Nivy“ (okr. Uherské Hradiště) bylo nutno vzhledem k zaplavení depozitářů Slováckého muzea v Uherském Hradišti při povodni v roce 1997 projít veškerý materiál z výzkumů R. Snášila v Polešovicích z let 1964 – 1975 (SNÁŠIL 1995 s lit.) a vybrat z něj časně laténské celky. Při revizi nálezových celků se podařilo v jednom keramickém fragmentu, který K. Ludíkovský v nálezové zprávě uvedl jako přeslen (příp. závažíčko, pečetidlo – LUDÍKOVSKÝ 1976, 76), rozpoznat zlomek pintadery.

Předmět byl nalezen v objektu P66–59, prozkoumaném v roce 1966 na ploše B (cf. VLASATÍKOVÁ 2004, 155 – 157, obr. 2). Objekt měl v půdorysu pravidelný kruhový tvar o průměru 120 cm, přičemž jeho válcovité hrdlo se 30 cm pod okrajem čočkovitě rozšiřovalo a na rovném dně (v hloubce 58 cm) dosahoval objekt průměru 183 cm (obr. 1; nákres profilu dnes v dokumentaci chybí). Výplň v horní části hrdla tvořil černý popelovitý zásyp s velkým množstvím uhlíků a přepálenými pískovcovými kameny; spodní, čočkovitou část vyplňovala tma-